

6. Varijante prgica, vanjski izgled i prerezi.
7. Varijante prgica: **dimljene, sušene.**
8. Varijante prgica.
9. Dimljeni kiselinski sirevi: **čadaste** prgice i **pogačasti** sir — vanjski izgled.
10. Prerezi **velike** prge i dr.
11. **Svježe** i **slabo čadave** šiljate prgice — varijante — tržnica Dolac.
12. Prgice **na tržnici** — varijante: **svježe, djelomično dimljene i suhe.**
13. i 14. Varijabilnost izgleda prgica.
15. Presjeci gornjih prgica.
16. Presjeci prgica sa i bez paprike.
17. »Kolo« prgica.
18. i 19. Foto-studija prgica.

NEKA ISKUSTVA VEZANA ZA PROIZVODNJU I PLASMAN TRAVNIČKOG SIRA*

Nijaz TAHIROVIĆ
Zavod za stočarstvo, Ilidža

U V O D

Djelatnost u ovčarstvu, kao i djelatnost u okviru svake druge proizvodnje, ide za tim da poveća obim, poboljša kvalitet i snizi proizvodne troškove. Međutim, taj cilj moguće je postići jedino u organizovanoj proizvodnji, bez obzira na to da li se ova odvija na društvenim gazdinstvima ili u kooperaciji.

U današnje vrijeme proizvodnju u ovčarstvu Bosne i Hercegovine, posebno onu u individualnom sektoru vlasništva, upravo karakteriše neorganizovanost. To, u prvom redu, proizilazi iz tretmana ovčarstva kao grane privredivanja, a time i neriješene koncepcije razvoja, konkretno niza neriješenih pitanja na planu investiranja, načina držanja i načina iskorištavanja ovaca i konačno, prometa ovčarskih proizvoda. Rezultat toga je iracionalna proizvodnja, neujednačen kvalitet proizvoda i nesiguran plasman. Takvo stanje ne samo da ograničava dalji razvoj ovčarstva, nego i uskraćuje mogućnost iskorištavanja planinskih regiona. Posljedica toga jeste smanjenje bruto prihoda što ga ostvari poljoprivreda, ali i napuštanje tih regiona od strane čovjeka, čime se ovi — a to treba posebno istaći, izlažu raznim činiocima koji ubrzavaju proces njihove degradacije u biološkom smislu općenito.

Naš rad prilog je sagledavanju problematike vezane za ovčarsku proizvodnju u centralnoj Bosni.

PREDMET ISTRAŽIVANJA

Ispitivanja su provedena u periodu od 1969. do 1973. godine. Obuhvaćeno je šire područje planine Vlašić, odnosno region u kome se proizvodi travnički sir. Opažanja su provedena na nivou regiona uzetog kao cjelina i po područjima djelovanja radnih organizacija koje su u regionu nosilac kooperativnih odnosa

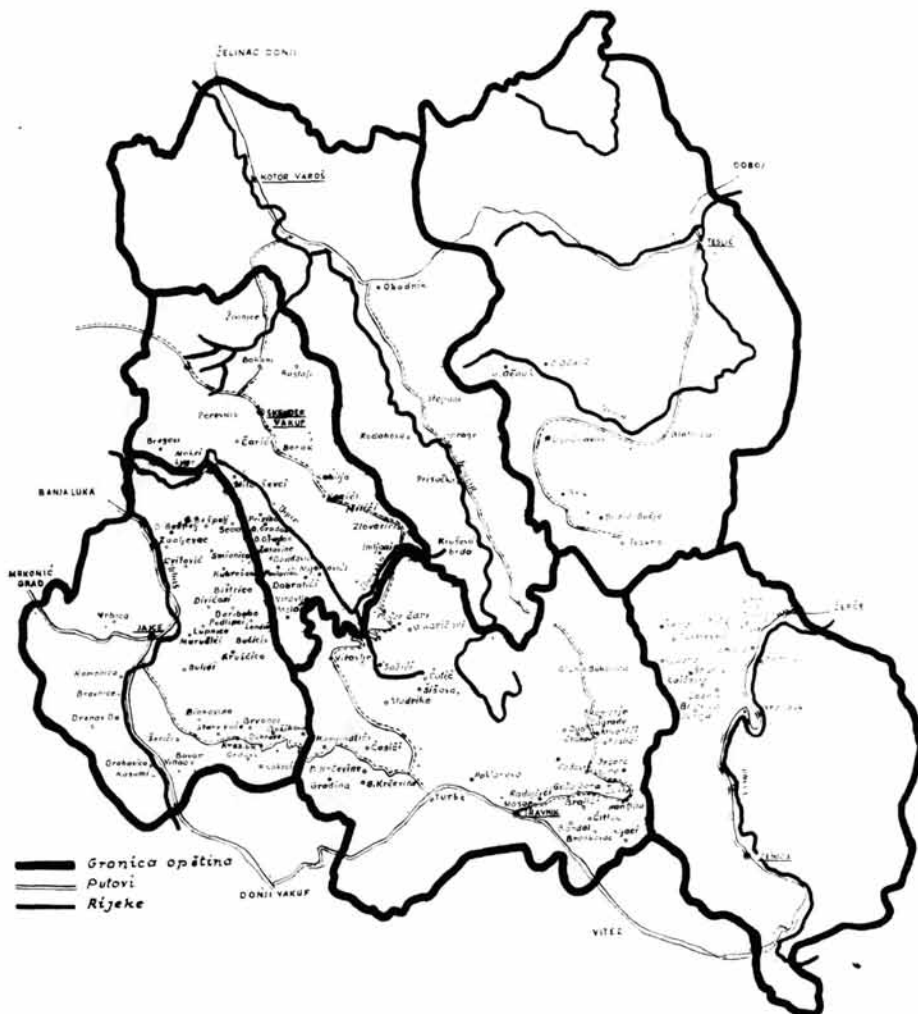
* Referat održan na memorijalnom simpozijumu u Jajcu 2.—4. oktobra 1974. o temi »Aktuelni problemi razvitka poljoprivrede brdsko-planinskog područja«.

u poljoprivrednoj proizvodnji. Istovremeno, ta područja čine teritoriju koja pripada drugoj opštini, a u našem radu označena su latinskim slovima od A do F. Istraživanjem su obuhvaćene osnovne karakteristike regiona, opšte karakteristike ovčarske proizvodnje i neke karakteristike vezane za plasman travničkog sira.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

1. Opšte karakteristike regiona

Region u kome se proizvodi travnički sir pripada opštinama: Travnik, Zenica, Teslić, Kotor Varoš, Skender Vakuf i Jajce (sl. 1). Iz svake opštine u regionu djeluje po jedna radna organizacija koja je nosilac kooperativnih odnosa

Područje proizvodnje travničkog sira

u poljoprivrednoj proizvodnji. Tako, za područje opštine Travnik javlja se Poljoprivredno-veterinarska zadruga u Travniku, za područje opštine Zenica — Stanica za unapređenje poljoprivrede u Zenici, za područje opštine Teslić — Zemljoradnička zadruga u Blatnici, za područje opštine Kotor Varoš — Zemljoradnička zadruga u Šipragama, za područje opštine Skender Vakuf — Zemljoradnička zadruga u Skender Vakufu i za područje opštine Jajce — Trgovinsko preduzeće »Trgocentar« u Jajcu, u koga su ranije integrisane Zemljoradničke zadruge iz Jajca i Šipova.

U ukupnoj površini region obuhvata oko 141.000 ha. Od te površine na oranice i voćnjake otpada oko 14,4⁰/₀, na livade oko 13,2⁰/₀, na pašnjake oko 9,5⁰/₀, zatim na visoke šume oko 47,4⁰/₀, na niske šume, žbunje i šikare oko 13,7⁰/₀ i na neplodno zemljište oko 1,8⁰/₀.

Region naseljava oko 82.000 stanovnika, koji žive u oko 13.720 domaćinstava raspoređenih u 154 naseljena mjesta. Ovo stanovništvo uzgaja oko 8.600 konja, zatim oko 20.790 goveda, oko 93.670 ovaca i oko 7.240 svinja.

Odvojeno po područjima djelovanja radnih organizacija postoje razlike u strukturi zemljišnih površina, broju stanovnika i broju stoke, bilo da se ta područja posmatraju u okviru regiona uzetog kao cjelina, bilo u okviru opštine kojoj teritorijalno pripadaju (tab. 1).

Struktura zemljišnih površina, broj stanovnika i broj stoke po područjima djelovanja radnih organizacija u odnosu na region uzet kao cjelina (R) i u odnosu na opštinu kojoj područje teritorijalno pripada (O)

Tab. 1

ispitivano obilježje		područje djelovanja radne organizacije u %					
		A	B	C	D	E	F
ukupna površina	R	27,78	12,65	18,34	10,16	17,93	13,14
	O	69,58	31,09	71,82	28,66	29,91	56,84
oranice i voćnjaci	R	25,39	8,49	20,15	9,31	18,66	18,00
	O	55,60	15,70	71,13	20,08	17,73	51,57
livade	R	39,87	12,26	20,65	8,85	4,50	13,87
	O	83,99	31,67	58,35	28,75	40,06	55,62
pašnjaci	R	40,53	4,84	22,57	5,55	11,47	15,04
	O	82,69	14,24	76,02	29,48	29,49	41,62
visoke šume	R	20,93	16,39	16,26	11,43	25,56	9,43
	O	73,90	45,91	80,21	34,82	36,95	47,67
niske šume žbunje i šikare	R	33,97	9,25	17,77	10,98	9,59	18,44
	O	56,95	18,95	65,02	25,34	23,72	47,24
neplodno zemljište	R	24,14	17,07	23,55	11,56	6,83	16,85
	O	52,60	32,41	69,59	14,58	9,98	28,02
broj stanovnika	R	39,11	6,02	16,95	12,87	10,38	14,67
	O	57,43	15,05	64,86	9,38	16,18	34,33
broj domaćinstava	R	42,88	5,86	13,55	13,26	9,88	14,57
	O	49,65	14,12	60,30	6,66	13,29	28,38
broj konja	R	36,49	8,27	27,99	7,47	9,49	15,29
	O	77,44	23,16	60,25	26,05	38,39	54,25
broj goveda	R	34,34	6,98	21,07	10,56	9,76	17,29
	O	74,58	15,93	67,51	21,76	14,04	49,61
broj svinja	R	23,45	7,23	28,74	2,13	26,16	12,29
	O	70,97	9,27	63,99	7,98	17,39	40,96
broj ovaca	R	38,95	7,89	26,57	4,82	12,84	8,93
	O	88,84	38,80	71,49	52,52	52,56	62,94

2. Opšte karakteristike ovčarske proizvodnje u regionu

U okviru cjelokupne poljoprivredne djelatnosti u regionu danas jedino ovčarska proizvodnja ima robni karakter. Prema našim podacima proizilazi da se oko 81% od njenog ukupnog obima plasira na tržište, oko 11% realizuje u međusobnoj razmjeni na nivou regiona i samo oko 8% potroši u domaćinstvima proizvođača. U stočarskoj, pak, proizvodnji regiona, proizvodnja ovaca zauzima vodeću poziciju. Njen udio u ukupnom prihodu što ga ostvari cjelokupno stočarstvo regiona iznosi oko 43%. S druge strane, u cijelom regionu danas se uzgaja, drže i iskorišćavaju ovce na isti način. Istina, postoje stanovite razlike u kvalitetu i obimu ishrane, a time i u kvalitetu ovaca — pa prema tome i u obimu, odnosno kvalitetu ovčarskih proizvoda. Međutim, to je isključivo vezano za razlike u strukturi biljnih zajednica pojedinih lokaliteta, što je opet uslovljeno stanovitim razlikama u edafskim i klimatskim prilikama.

Od ukupnog broja ovaca koje se danas uzgajaju u regionu oko 70% čine plotkinje u eksploataciji. Ta grla u prosjeku proizvedu između 55 i 60 litara mlijeka, što prerađeno u sir iznosi oko 13 kg; polazeći od ovih podataka proizilazi da se u regionu ostvari proizvodnja od blizu 85 vagona sira (tab. 2). Međutim, treba istaći da količina proizvedenog sira po ovcu u regionu varira od 6 do 25 kg. To zavisi od lokaliteta, a time i od kvaliteta ishrane, što je opet uslovljeno klimatskim prilikama u prethodnoj i proizvodnoj godini. Osim toga, količina proizvedenog sira po ovcu zavisi i od stanja uhranjenosti, načina i kvaliteta ishrane u proteklom zimskom periodu, zatim od perioda u kome je obavljeno janjenje, intenziteta selekcije provedene u ranijim godinama i sl. Otuda i količina ukupno proizvedenog sira u regionu nije konstantna i, ovisno o pobrojanim, a i nekim drugim faktorima, varira iz godine u godinu u granicama ± 20 do 30%.

Količina ukupno proizvedenog sira u regionu ne predstavlja u cjelosti robu za tržište. Prema našim ispitivanjima proizilazi da se nešto preko 1/4 od ukupno ostvarene proizvodnje potroši u okviru samog regiona. Drugim riječima, to znači da se u regionu javlja blizu 64 vagona sira, što čini robu namijenjenu tržištu. Posebno treba istaći da se ta količina sira nudi već sada, a

Broj ovaca, količina prosječno proizvedenog sira po ovcu, ukupno proizvedena količina i količina sira koja se nudi tržištu

Tab. 2

područje djelovanja radne orga- nizacije	ukupan broj ovaca	broj plotkinja	količina prosječno proizved. sira po ovci u kg	količina ukupno proizvede- nog sira 000 kg	količina sira namijenjena tržištu	
					u 000 kg	%
A	36.486	25.541	17	434,2	325,7	51,08
B	7.390	5.173	15	77,6	58,2	9,13
C	24.889	17.422	8	139,4	104,6	16,40
D	4.513	3.160	14	44,2	33,2	5,22
E	12.034	8.424	10	84,2	63,2	9,92
F	8.361	5.853	12	70,2	52,7	8,25
region ukupno	93.673	65.573	13	849,8	637,6	100,00

to znači u konstelaciji postojećih uslova proizvodnje i otkupnih cijena. Intervencijom šire društvene zajednice, bilo na povećanju broja ovaca do granice optimalnog opterećenja raspoloživih površina, bilo na planu povećanja produktivnosti u postojećem fonda ovaca, ova količina bi se za kratko vrijeme mogla značajno povećati.

Odvojeno po područjima nosilaca kooperacije postoje razlike u broju ovaca, a vezano za strukturu zemljišnih površina, kvalitet i kvantitet ishranc, i u njihovim proizvodnim sposobnostima. Otuda postoje razlike i u količini ukupno proizvedenog sira, odnosno količini sira koja se nudi tržištu (tab. 2.)

Svedeno na osmočasovno radno vrijeme u toku cijele godine ovčarska proizvodnja u regionu angažuje oko 7.500 osoba. Od toga broja oko 90% čine osobe zaposlene direktno i stalno (čobani, muzači, stopanice), i oko 10% osoba zaposlena indirektno i povremeno (izrada ambalaže, transport sira i drugih potreba za ljude i stoku u planini i dr.). U odnosu na broj stanovnika u regionu to čini oko 9,15%. Međutim, prema našim istraživanjima, proizilazi da je od osoba zaposlenih u ovčarskoj proizvodnji gotovo svaki drugi nosilac domaćinstva. Pođemo li od toga i podatka da u regionu prosječno domaćinstvo broji 5,97 članova, proizilazi da od ovčarstva u regionu direktno i indirektno egzistira oko 22.387 ili 27,31% stanovnika.

3. Neke karakteristike vezane za plasman travničkog sira

U posljednje vrijeme potražnja travničkog sira na tržištu konstantno raste. To, vjerovatno, stoji u uskoj vezi i sa cijenom sira koja je, u poređenju sa cijenom drugih živežnih namirnica, iste ili slične hranjive vrijednosti, prihvatljivija za potrošače. Međutim, valja imati na umu da povoljna konjunktura, često puta, povlači za sobom i neke nepoželjne pojave koje, uzev u cjelini, mogu negativno uticati na dalji razvoj proizvodnje. Jedna takva pojava je i naglo povećanje nedozvoljenog prometa travničkim sirom.

U našem radu nisu razmatrane posljedice koje proističu iz ove pojave. No, kako neke od tih posljedica, kao na primjer pitanje opravdanosti, a i obima daljih ulaganja materijalnih dobara ili ljudskog rada, direktno utiču na razvoj ovčarstva, to treba njihovom rješavanju posvetiti posebnu pažnju. Mi se, međutim, u ovim ispitivanjima dotičemo ovog pitanja, jedino s gledišta što realnijeg sagledavanja količina sira namijenjenih tržištu.

Prema našim podacima proizilazi da je u periodu ispitivanja organizovanim otkupom, a to znači putem nosilaca kooperacije, u prosjeku godišnje preuzimano nešto iznad 38 vagona sira. Odvojeno po godinama ta količina varira od 32 do 49 vagona, dok učešće pojedinih nosilaca kooperacije u preuzetoj količini varira od 0,97 do 56,98% (tab. 3).

U odnosu na količinu travničkog sira koja je namijenjena tržištu prosječno je u ispitivanom periodu organizovanim otkupom preuzimano nešto više od 60%. Odvojeno po pojedinim godinama preuzeto je putem nosilaca kooperacije između 50 i 77% od raspoloživih količina travničkog sira. Odvojeno, pak, po nosiocima kooperacije preuzeta količina u odnosu na količinu koja se javlja kao tržišni višak — varira od 11,91 do 135,4%, dok su ta variranja odvojeno po pojedinim godinama izražena u još širim granicama (tab. 4).

Ovi podaci, a i podaci izneseni ranije, svjedoče da su uslovi pod kojim djeluju pojedini nosioci kooperacije veoma različiti. S druge strane, činjenica je da ni svi nosioci kooperacije nisu u podjednakoj mjeri posvetili pažnju ovoj proizvodnji. Međutim, mi posebno želimo istaći da iznesenim podacima nije

**Količina ukupno preuzetog sira organizovanim otkupom
po godinama i nosiocima kooperacije**

Tab. 3

godina	količina preuzetog sira u 000 kg	udio nosilaca kooperacije u %					
		A	B	C	D	E	F
1969.	320,0	64,64	19,93	15,43	—	—	—
1970.	330,0	54,02	20,50	14,40	11,08	—	—
1971.	400,8	58,57	21,52	11,33	7,02	0,94	0,62
1972.	395,4	55,18	19,88	13,69	4,83	4,77	1,65
1973.	489,8	54,11	18,17	13,24	4,90	7,57	2,01
prosjeak	387,3	56,98	19,91	13,49	5,57	3,08	0,97

**Količina ukupno preuzetog travničkog sira i po nosiocima kooperacije
u odnosu na količinu koja je namijenjena tržištu**

Tab. 4

nosilac koopera- cije	količina si- ra namije- njena trži- štu u 000 kg	preuzeto po godinama ispitivanja u %					prosjeak za ispi- tivani period
		1969.	1970.	1971.	1972.	1973.	
A	325,7	63,52	54,80	72,09	67,00	81,39	67,76
B	58,2	109,62	114,60	148,28	135,05	152,92	135,47
C	104,6	47,22	45,50	43,40	51,72	62,04	50,00
D	33,2	—	110,24	84,94	57,53	72,28	81,18
E	63,2	—	—	6,01	29,18	58,56	31,45
F	52,7	—	—	4,69	12,36	18,71	11,91
region ukupno	637,6	50,19	51,80	62,86	62,01	76,82	60,74

cilj vrednovanje angažovanosti pojedinih nosilaca kooperacije, nego, prije svega, isticanje poteškoća koje su permanentno prisutne u njihovom radu. Tako na primjer, mi smatramo da je bitan faktor u pitanju prometa travničkog sira — spremnost trgovačke mreže da prihvati i u maloprodaji plasira sve ponuđene količine. No, pri ovome ne treba ispustiti iz vida ni činjenicu da je i spremnost trgovačke mreže uslovljena nizom činilaca kao što su: pitanje raspoloživog, a posebno funkcionalnog skladišnog prostora, zatim pitanje ambalaže u prometu na veliko i u maloprodaji, pa pitanje kvaliteta sira, posebno njegove ujednačenosti i sl.

Posebno značajno mjesto u prometu travničkog sira zauzima stimulatívna politika otkupa, a to znači poštivanje načela po kome se bolji kvalitet plaća boljom cijenom. Na žalost, ovaj princip nije primjenjen u praksi, pa su štetne posljedice i brojne i različite. Tako, na primjer, dosta je česta pojava da baš najbolji proizvođači, tražeći povoljniju cijenu, idu od jednog do drugog nosioca kooperacije, ili, pak da robu nude prekupcima kao i onim radnim organizacijama koje niti su pozvane, a niti spremne da bilo šta investiraju u ovu proizvodnju. S druge strane, štetnost se ogleda i u tome što, naročito u posljednje vrijeme, pojedinci odstupaju od standardnog tehnološkog postupka,

zatim, što kao sirovinu koriste i dio kravljeg mlijeka ili što sa ovčijeg mlijeka ubiru dio masti i sl. Neovisno od iznesenog, poteškoću u prometu čini i to što nosioci kooperacije još nisu usaglasili otkupne cijene, pa čak ni za pojedine intervale u toku godine (tab. 5). Tako se događa da dva nosioca kooperacije robu istog kvaliteta otkupljuju po različitim cijenama. Snalažljiviji proizvođači iz toga izvlače stanovite koristi, dok većina, ipak, biva oštećena. Međutim, najveće štete snose sami nosioci kooperacije, ne toliko zbog smanjenog prometa, koliko zbog izgubljenog povjerenja.

Rezimirajući izneseno proizilazi da obim, a isto tako i način plasmana travničkog sira zavisi od brojnih činilaca. Posebno treba istaći da većina od tih činilaca do danas nije regulisana posebnim društvenim normativima, nego, naprotiv, mnogi od njih direktno zavise od stava pojedinaca. To naročito ističe potrebu hitne intervencije — naravno u koliko želimo očuvati proizvodnju travničkog sira, a time i proizvođače zadržati u planinskim područjima. Međutim, pri rješavanju iznesene problematike, posebno treba imati u vidu i to da većina od navedenih činilaca svoje rješenje traži van okvira struke. Ovaj podatak govori o specifičnosti problema, pa samim tim i upućuje na potrebu pune koordinacije svih odgovornih faktora u društvu.

Prosječna otkupna cijena u regionu i po nosiocima kooperacije

Tab. 5

mjesec	godina	po nosiocima kooperacije u novim dinarima						prosječna otkupna cijena u regionu
		A	B	C	D	E	F	
I	1972.	20,26	19,76	18,68	—	17,00	—	20,09
	1973.	22,34	20,00	20,00	—	18,31	21,38	21,08
II	1972.	22,22	19,31	18,48	—	12,17	—	22,01
	1973.	22,65	19,23	20,00	—	19,55	21,17	21,19
III	1972.	22,45	19,30	18,47	—	11,90	—	21,65
	1973.	21,90	20,25	20,00	—	19,44	21,44	21,64
IV	1972.	22,03	19,70	17,41	21,02	14,65	19,20	21,16
	1973.	22,35	19,48	20,10	20,00	17,65	21,13	21,83
V	1972.	18,56	18,96	16,50	20,85	—	19,05	18,58
	1973.	20,51	19,48	19,80	20,00	19,00	21,32	20,67
VI	1972.	18,26	19,25	16,15	20,23	—	18,37	18,57
	1973.	20,49	19,80	18,18	20,00	20,00	21,46	19,60
VII	1972.	18,41	19,18	16,63	20,00	19,35	18,63	18,47
	1973.	20,80	20,45	18,45	20,00	20,80	20,00	20,30
VIII	1972.	22,10	19,43	16,90	22,14	19,05	20,34	20,83
	1973.	22,86	21,48	20,25	20,92	22,18	21,86	21,98
IX	1972.	20,93	20,39	18,93	21,47	19,45	20,38	20,29
	1973.	23,83	23,46	22,85	20,55	23,20	21,28	23,42
X	1972.	21,77	20,21	19,28	20,24	20,07	20,58	20,81
	1973.	24,52	24,46	23,80	21,53	23,88	22,38	24,14
XI	1972.	20,76	20,60	19,74	20,00	19,95	20,80	20,41
	1973.	25,72	23,65	23,36	23,68	23,31	22,51	24,75
XII	1972.	21,36	20,41	—	20,00	20,00	22,83	21,15
	1973.	26,25	24,00	—	26,00	23,87	21,65	25,69
prosjeck	1972.	20,99	20,08	18,56	20,39	18,96	20,16	20,37
	1973.	23,04	22,76	21,47	21,32	22,27	20,53	22,69

Usko u vezi s prednjim stoji i dinamika otkupa mada je ovo pitanje, dobrim dijelom, uslovljeno i socijalnom strukturom proizvođača. Naime, proizvodnja travničkog sira, manje više, odvija se od početka maja do konca septembra, dok se otkup odvija tokom cijele godine. Međutim, u prvom kvartalu se preuzimaju, isključivo, količine proizvedene u prošloj, a od maja pa nadalje količine proizvedene u tekućoj godini. Iz toga proizilazi da se proizvodnja ostvarena u tekućoj godini ne realizuje u cjelosti sa istekom te godine, već da se dio te proizvodnje (oko 9,5%) prenosi u narednu godinu. To je razlog zbog čega podatke o dinamici otkupa (tab. 6), za razliku od podataka o otkupnim cijenama (tab. 5), ne razmatramo u okviru kalendarske godine, već u okviru perioda kojim je, de fakto, zatvoren krug dotične proizvodnje.

Polazeći od iznesenog podaci o dinamici otkupa, a posebno u slučaju kada se region promatra kao cjelina, ispoljavaju veoma karakterističnu tendencu. Naime, počev od maja tendenca otkupljenih količina travničkog sira, s izuzetkom mjeseca jula, veoma intenzivno raste, da bi u septembru dostigla maksimalni nivo. Od oktobra pa do aprila naredne godine količina otkupljenog travničkog sira prvo pokazuje tendencu naglog, a zatim umjerenog pada (tab. 6). Gledano po tromjesečnim intervalima najveća količina otkupi se u periodu avgust-oktobar (55,61%), a najmanja u periodu februar-april (6,56%). Odvojeno po nosiocima kooperacije dinamika otkupa veoma varira, iako glavninu manje više svi, otkupe u isto vrijeme.

Dinamika otkupa travničkog sira u regionu i po nosiocima kooperacije

Tab. 6

mjesec	prosjek za period 1969—1973. godina u %						region ukupno
	A	B	C	D	E	F	
V	7,45	4,79	6,84	7,99	0,19	8,09	6,65
VI	10,00	7,32	10,72	21,01	0,61	6,80	9,86
VII	9,90	7,13	8,30	13,51	15,90	2,11	9,45
VIII	10,54	13,93	9,59	14,21	11,97	6,73	11,30
IX	22,51	38,34	27,70	11,76	34,15	8,05	25,98
X	17,48	17,49	24,88	15,11	17,56	14,92	18,33
XI	5,13	4,71	8,26	7,26	4,37	19,32	5,70
XII	3,71	1,90	2,80	3,86	2,84	9,64	3,26
I	3,45	3,06	0,13	1,17	6,17	6,43	2,91
II	3,81	0,36	0,39	2,03	2,29	2,95	2,50
III	3,63	0,633	0,13	0,24	2,82	6,07	2,37
IV	2,39	0,34	0,26	1,85	1,13	8,89	1,69

Na kraju treba istaći da je i pitanje dinamike otkupa, u najvećoj mjeri, uslovljeno raspoloživim skladišnim prostorom i, s druge strane, dinamikom plasmana u maloprodaji. No, pri tome netreba ispustiti iz vida ni ostale činioce kao što su: socijalna struktura proizvođača, tradicija, špekulantske pobude, prikladnost ambalaže za transport na veća rastojanja, razvijenost putne mreže i sl. Međutim, pitanje dinamike otkupa travničkog sira posebno je značajno s gledišta kontinuiranog snabdijevanja tržišta i, vezano za to, ravnomjernog obrta dinarskih sredstava u toku cijele godine. Naime, poljoprivredni proizvođač u širem regionu planine Vlačić glavninu svojih prihoda ostvaruje kroz ovčarsku proizvodnju, a njena realizacija je, uglavnom, vezana za sezonu

(janjad u proljeće i sir u jesen). Rezultat toga je veoma veliki pritisak na tržište u kraćem intervalu s jedne, i povlačenje iz opticaja ogromne svote dinarskih sredstava s druge strane. Zbog svega toga smatramo da i pitanju dinamike otkupa travničkog sira treba posvetiti odgovarajuću pažnju, utoliko prije, jer bi rezultati postignuti na tom planu imali pozitivan uticaj ne samo na stočarsku, nego i na cjelokupnu poljoprivrednu proizvodnju u regionu.

Z a k l j u č a k

Širi region planine Vlašić karakteriše u cijelosti identičan način držanja i iskorišćavanja ovaca. Otuda se i region tretira kao cjelina, uprkos tome što se pojedini lokaliteti razlikuju u edafskim i klimatskim prilikama, a vezano za to i u kvalitetu, odnosno kvantitetu ishrane ovaca, pa otuda i u njihovim proizvodnim sposobnostima.

U ukupnoj površini region obuhvata oko 141.000 ha, a naseljava ga oko 82.000 stanovnika. To stanovništvo, pored ostalog, uzgaja i oko 94.000 ovaca, od čega oko 70% otpada na plotkinje u eksploataciji. Ova grla u prosjeku proizvedu od 55 do 60 litara mlijeka, što prerađeno u travnički sir iznosi oko 13 kg. Otuda proizilazi da se u regionu proizvede oko 85 vagona sira, od čega blizu 64 predstavlja tržišni višak.

Ovu proizvodnju prati niz specifičnosti, od kojih neke iziskuju dalja i obuhvatnija istraživanja. S druge strane, u proizvodnji, a naročito u prometu, prisutne su i neke negativne pojave koje traže hitnu intervenciju šire društvene zajednice.

SOME EXPERIENCES WITH PRODUCTION AND SELLING OF TRAVNIK CHEESE

S u m m a r y

Wider region of Vlašić mountain characterize identical mode of breeding and exploitation of sheep. This region is the hole, in spite of some differences with regard to the climatic conditions hat is connected with the quality and the quantity of sheep feeding, and also with productive abilities of sheep.

This region has about 141000 ha and also 82000 inhabitants. They breed 94000 sheep, but 70% of these sheep are in exploitation. The average milk production is 55 to 60 litre/head, or 13 kg of Travnik cheese. It means that this region produces 850 000 kg of sheece, but about 640 000 kg of cheese is surplus for market.

Production and especially marketing of Travnik cheese are connected with some specific specialities. Some of them have to be futher investigated. That is the reason what this work considers some problems which are connected with repurchase of cheese, stimulated prices for cheese, and also with terms of cheese delivering. This is very interesting from the standpoint of the region as a whole, and also from the standpoint of the work organizations which are the bearer of the cooperative relations in agricultural production.

Literatura

1. Dozet N.: Sastav i svojstva ovčijeg mlijeka na području proizvodnje travničkog sira. Radovi Poljoprivrednog fakulteta Sarajevo, XIII, 15, 187—192, 1964.
2. Dozet N.: Prilog izučavanju pakovanja travničkog sira u limenke. Mljekarstvo, XVII, 3, 49—53, Zagreb, 1967.
3. Dozet N., Stanišić M., Jovanović S., Džalto Z.: Oglеди sa primjenom savremenih tehnoloških metoda u procesu proizvodnje travničkog sira. Zbornik radova Zavoda za stočarstvo Instituta za poljopr. istraživanja u Sarajevu, 4, 275—288, 1968.
4. Filipović S.: Planina Vlašić i mljekarstvo na njoj. Glasnik ministarstva poljoprivrede i voda V, 18 i 19, 1927.
5. Markotić B., Čaušević Z.: Početak rada na melioraciji dupske ovce preko ogranka ZZ Mehurić kod Travnika. Poljopr. pregled 1—2, 54—60, 1957.
6. Markotić B., Palian B.: Ogled intenziviranja proizvodnje ovčijeg mlijeka u stadima PD »Vlašić«. Stočarstvo 11—12, 613—621, 1961.
7. Markotić B., Palian B., Zelić V., Tahirović N., Bagarić D.: Ogled intenziviranja proizvodnje ovčijeg mlijeka u stadima dupskih pramenki PD »Vlašić« u Travniku. Stočarstvo 18, 5—6, 230—240, 1964.
8. Palian B.: Mliječnost pramenki upotrijebljenih za merinizaciju na DPD-ima Travnik i Kupres. Stočarstvo 6, 9, 396—407, 1952.
9. Palian B., Markotić B., Čaušević Z.: Mliječnost dupskih ovaca i križanki pramenka X merino na Vlašiću. Poljopr. pregled 7—8, 314—321, 1961.
10. Prvi rezultati popisa stanovništva i stanova 1971. Republički Zavod za statistiku, Sarajevo 1971.
11. Prvi rezultati popisa stanovništva i stanova 1971. Stočni fond po opštinama i naseljima. Republički zavod za statistiku, Sarajevo 1971.

PRILOG POZNAVANJU KVALITETA MLEKA IZ BRDSKO-PLANINSKOG PODRUČJA*

Života ŽIVKOVIĆ i Julijana VASIĆ
Institut za mljekarstvo, Novi Beograd

Proučavajući probleme proizvodnje i kvaliteta mleka u brdsko-planinskim područjima SR Srbije, zapaženo je da su oni zajednički za sva brdsko-planinska područja ove republike. Na području gde već postoji mljekara, veće su količine proizvedenog mleka a isto tako veća je i zainteresovanost proizvođača za ovu granu delatnosti. Ovo je razumljivo, jer postojanje mljekare u velikoj meri utiče na orijentaciju poljoprivredne proizvodnje koja je i inače upućena na stočarstvo.

Usled slabo organizovanog otkupa mleka, postoji malo podataka o kvalitetu mleka u brdsko-planinskim područjima. S obzirom da u istočnom delu Srbije postoji mljekara, u brdsko-planinskom području ovog rejona je organizovan otkup mleka, a samim tim stvorena i mogućnost upoznavanja sa osnovnim elementima kvaliteta mleka. U ovom delu brdsko-planinskog područja SR Srbije već nekoliko godina sistematski se prati kvalitet mleka i njegove promene u toku godine.

Istraživanjima je obuhvaćeno 15—20 sela iz tipično brdsko-planinskog rejona otkupnog područja mljekare u Zaječaru, a odnosila su se uglavnom na

Referat održan na Memorijalnom simpoziju posvećenom akademiku prof. dr Nikoli Zdanovskom o temi: »Aktuelni problemi razvika poljoprivrede brdsko-planinskog područja«, Jajce, 2—4. 10. 1974.